

We współczesnych realiach społecznych prawdopodobieństwo powstania szkody w majątku jest wysokie. Przykładem są choćby liczne wypadki komunikacyjne, które prowadzą do powstania różnego rodzaju uszkodzeń w pojazdach. Tylko w 2022 r. odnotowano ponad 21 tys. wypadków samochodowych. Wypłacono przy tym poszkodowanym aż 7,3 mld zł w ramach odszkodowań i świadczeń z obowiązkowego ubezpieczenia OC.

Przepisy polskiego prawa przewidują dwa uniwersalne sposoby naprawienia szkód (art. 363 § 1 Kodeksu Cywilnego). Pierwszym z nich jest tzw. przywrócenie stanu poprzedniego. W praktyce polega ono najczęściej na naprawie uszkodzonego przedmiotu. Drugim sposobem naprawienia szkody jest wypłata odszkodowania pieniężnego w wysokości odpowiadającej utracie wartości uszkodzonego w wyniku wypadku przedmiotu w stosunku do przedmiotu nieuszkodzonego. Wybór jednego z dwóch sposobów naprawienia szkody przysługuje poszkodowanemu. Nie jest to jednak wybór nieograniczony, gdyż możliwość domagania się przywrócenia stanu poprzedniego jest wyłączona, gdy jest ono niemożliwe (np. poszkodowany sprzedał uszkodzony przedmiot) albo nadmiernie utrudnione lub kosztowne (np. koszty naprawy są nieproporcjonalnie wysokie). Wskazane w art. 363 § 1 Kodeksu Cywilnego sposoby naprawienia szkody są przy tym alternatywne. Z tego względu niezmiernie istotne jest, aby sposób naprawienia szkody przewidziany dla danego przypadku był możliwy do przyporządkowania bądź jako odszkodowanie pieniężne, bądź jako przywrócenie stanu poprzedniego.

W praktyce stosowania prawa (tj. najczęściej w postępowaniach sądowych) występują jednak przypadki, które trudno jest zakwalifikować jako jeden z dwóch sposobów naprawienia szkody. Takim przypadkiem jest praktyka sądowa zasądzania odszkodowania w wysokości kosztów potrzebnych do przeprowadzenia naprawy (tzw. restytucja pieniężna), stosowana przede wszystkim – choć nie tylko – w sprawach związanych z naprawami szkód komunikacyjnych. Wskazany sposób naprawienia szkody jawi się bowiem jako rozwiązanie hybrydowe, łączące w sobie cechy obydwu form naprawienia szkody z art. 363 § 1 zd. 1 Kodeksu Cywilnego. Z jednej strony pieniężny charakter odszkodowania istniejący w tym wypadku przemawia za przyjęciem, że jest to odszkodowanie pieniężne. Z drugiej strony jednak wyliczenie jego wysokości jako kosztów potrzebnych do dokonania naprawy mogłoby prowadzić do wniosku, że to szczególny przypadek przywrócenia stanu poprzedniego.

Celem projektu jest określenie, czy w polskim porządku prawnym dopuszczalne jest zasądzanie restytucji pieniężnej oraz ewentualnie jakie powinny być granice tego sposobu naprawienia szkody. Jest to bowiem rozwiązanie, które – w przeciwieństwie do prawa niemieckiego czy włoskiego – nie zostało wprost przewidziane w przepisach polskiego prawa. Nie przesądza to jednak jeszcze o niedopuszczalności zasądzania odszkodowania tego rodzaju w polskim prawie. Część zagranicznych prawodawstw (francuskie, belgijskie, holenderskie) – mimo braku wyraźnego przepisu prawnego – dopuszcza możliwość zasądzania odszkodowania w wysokości kosztów potrzebnych do przywrócenia stanu poprzedniego. Z drugiej strony w niektórych porządkach prawnych (austriacki, szwajcarski, hiszpański), w których nie przewidziano wprost rozwiązania tego rodzaju, ten sposób naprawienia szkody jest sporny, a niekiedy nawet odrzucany. Z tego względu należy określić czy dopuszczalne jest stosowanie restytucji pieniężnej w prawie polskim.

Mimo podjęcia w polskiej nauce prawa prób zakwalifikowania restytucji pieniężnej jako jednego z dwóch sposobów naprawienia szkody, wciąż nie wypracowano stanowiska, które nie budziłoby wątpliwości dogmatycznych. Co więcej w literaturze brak jest rozważań nad granicami restytucji pieniężnej. Jak dotąd badania ograniczały się do analizy restytucji pieniężnej w kształcie funkcjonującym w polskim orzecznictwie. W orzecznictwie zwykło bowiem przyjmować się, że roszczenie o odszkodowanie w wysokości kosztów potrzebnych do przywrócenia stanu poprzedniego nie zależy od tego, czy poszkodowany dokonał naprawy i czy w ogóle ma taki zamiar. Przykładowo jest ono możliwe nawet wówczas, gdy poszkodowany zbył uszkodzony pojazd bez dokonywania naprawy. Instytucja restytucji pieniężnej jest więc bardzo dogodnym dla poszkodowanego sposobem naprawienia szkód. Jednocześnie jest ona sposobem, który prowadzi do licznych nadużyć i pozwala poszkodowanym zarabiać na szkodzie. Argumenty te były zauważane w zagranicznych porządkach prawnych – choćby austriackim czy niemieckim. Niemniej z jakichś względów polski Sąd Najwyższy przez długi czas je pomijał. Sytuacja uległa zmianie w 2021 r. W tym roku zaczęła zmieniać się linia orzecznicza Sądu Najwyższego, który sprzeciwił się tak szerokiemu zakresowi stosowania restytucji pieniężnej. Problematyka związana ze stosowaniem restytucji pieniężnej ma więc charakter bardzo dynamiczny. Uzasadnia to głębszą analizę nad dopuszczalnością stosowania tego sposobu naprawienia szkody w prawie polskim i jego granicami.